

Бажкар, 67:67
Март 2001г.

32

Др. Ристо Фотов

Макроекономскиот амбиент и економскиот просперитет на Р.Македонија

Република Македонија е мала држава која, според класификацијата на Светската банка, се вбројува во земјите со среднодоходни економии И тоа во првата подгрупа на оваа група како пониско среднодоходна економија со БДП (брuto домашен производ) по жител од 1.581 \$. Таа се вбројува и во земјите без излез на море. Тоа имплицира пазар со мал капацитет кој е недоволен да генерира ендеген економски развој. Практичните достапни искуства и сознанија на ваквите земји им сугерираат развојните шанси и перспективи овие земји да ги бараат во отвореноста на своите економии кон влијанијата што доаѓаат од непосредното и поширокото економско опкружување, особено на надворешните инфлаторни и конјуктурни флукуации, движење и вкрстување на девизните курсеви на европскиот и светскиот пазар, тенденциите и трендовите во основните услови на меѓународната трговска размена, приспособување на каматните стапки со нивото на оние на светскиот пазар. Сообразувањето, прифаќањето и почитувањето на правилата и стандардите на надворешното економско опкружување за македонската економија е единствена алтернатива.

Либерализација и дерегулација

На внатрешен план произлегува: либерализација на цените и длабока дерегулација што ќе овозможи одвивање на стопанскиот живот согласно логиката на пазарните законитости како и поттикнување на слободната претприемачка иницијатива и инаугурирање на практика на избегнување и изолирање на примената на “меки буџетски ограничувања” потврден лост и механизам во рацете на државата во регулирањето на економскиот и стопанскиот живот. Транзиционото искуство стекнато во либерализацијата што е спроведена во некои земји во транзиција, во изминатата деценија, претставува предупредување дека на тој процес потребно е да му се пристапи доста обмислено за да се избегнат неповолните ефекти и последици од неодмерената брзина, длабочина и начин на либерализација. Тоа во одделни транзициони економии поради елементарната непретпазливост и водената либерализација против здравиот разум предизвика крах на тие економии.

Номиналната конвергенција кон Европската унија (исти царински стапки), се остварува преку намалување на ефективните царини (од 6,8% на 5,9%) на околу 4.000 производи со што стекнавме позиција на најлиберализирана економија меѓу земјите во транзиција. Но вака преземената мерка доколку истата не е пресметана во контекст и во

содејство со останатиот механизам и инструментариум на поширок макроекономски план може само да ги зголемува и усложнува проблемите и да сепретвори во деструктивен елемент на економското ткиво на Р.Македонија.

Впрочем ние имаме искуство од последиците што произлегуваат од несинхронизираното и недоволната симулација на донесените и неспроведени макроекономски мерки. Самиот чин на либерализација на пазарот и задржувањето на девизниот курс на денарот, на сите можни начини, во апсолутна разлика спрема рамнотежниот курс (според критериумот куповна сила) генерира дефицит во трговскиот билнс кој за првите 9 месеци во 2000г. изнесуваше преку 600 милиони американски долари. Тоа претставува сериозен ограничувачки фактор во покренувањето и одржувањето на потребен стопански растеж. Ваквиот висок дефицит повлекува задолжување во странство заради урамнотежување, што води до зголемување на надворешниот долг и повлекување на дел од акумулацијата за финансирање на стопанскиот развој и нејзино насочување во отплаќање односно сервисирање на надворешниот долг. Само по основ на плаќање на камати по надворешни долгови се одлеваат 2-3% од БОП.

Платнобилансни приспособувања

Според податоци објавени од страна на Светска банка индикаторот на учество на долгот во БОП во последните неколку години постојано и забрзано расте. Во 1995г. тој изнесувал 27,1% (1.206 милиони американски долари), во 1998г. достигнува ниво од 44% (1.556 милиони американски долари) за да во 2001г. според очекувањата на ММФ го достигне нивото од 48,6%. Очигледно е дека дефицитот на платниот биланс станува се поограничувачки фактор во алиментирањето на воспоставениот потрошувачки модел, што треба да претставува аларм за интервенција на економската политика.

Тоа подразбира неопходност од подвргнување на македонската економија на интензивно платнобилансно приспособување. Се разбира ваквата стратегија за подобрување на платнобилансната позиција подразбира и поддршка од стандардните платнобилансни политики: раководење со агрегатната побарувачка, политика на курсот, надворешнотрговската политика итн. Покрај овој арсенал на мерки истовремено потребно е да се постигнат и позитивни движења кај долгорочните фундаментални фактори како што е односот меѓу штедењето и инвестициите и меѓународната конкурентност. За жал состојбите кај овие фактори во македонската економија се неповолни. Забележан е значителен пад на склоноста кон штедењето на 10,8% од БДП во 1996г., во последните години се оперира со 18%, со проценка за нејзино достигнување учество во БДП од 25,6% во 2002г. Порастот на штедењето на долг рок е детерминирано од водењето на макроекономска и буџетска политика, за поттикнување на агрегатното штедење (штедење на населението, на претпријатијата и на државата). Притоа неопходната критична маса на штедењето, што ќе послужи за напојување на инвестиционите потреби, за генерирање одржлив стопански растеж,

претставува ниво повеќе од 25% учество во БОП. Истото ниво на учество во БОП е потребно да се обезбеди и за инвестиционите вложувања. Покрај наведениот квантум на инвестиции потребно е обезбедување на нивен соодветен квалитет во смисла на нагласено учество на стопанските инвестиции, подобрување на техничката структура на инвестициите со нагласено учество на опремата за техничко-технолошка модернизација на производните капацитети.

Патем да споменеме дека како резултат на опаднатата склоност кон штедењето како и несоодветната маса на инвестициони вложувања и нивната неповолна структура, македонската економија во текот на целата измината деценија, беше турната во зоната на неповолните економски остварувања. Репродуктивната способност на стопанството беше сведена на многу ниски нивоа од 3,5-4%. Внатрешната презадолженост постојано растеше. Во 1998 г. таа бележеше 18,8 милијарди денари за да на 30.11.2000г. таа ја достигне цифрата од 33,4 милијарди денари. Таа недвосмислено упатува на заклучокот дека сопствената акумулација е мошне скромна и има исклучително ограничувачко влијание на покренување на инвестиционата активност. Покрај напред наведените неповолни состојби во економската економија за чие решавање се потребни значајни ангажмани на економската политика, треба да се наведе и степенот на отпишаноста на опремата кој се добивува и до 80%. Ова само по себе повлекува неодложно сопирање на тешко дијагностицираната болест на македонската економија и преземање мерки за модернизација на опремата. Како логичен епилог на неповолните економски движења во изминатата деценија е потенцираната сиромаштија со која е соочена 20% од популацијата.

Излезот од маѓепсаниот круг на економските потешкотии е во силниот инвестиционен продор, со подобрување и доближување до меѓународната конкуренција. Тоа е остварливо со дефинирање на конзистентна макроекономска политика која ќе овозможи инвестициони погодности што ќе влијае на зголемување на очекуваните нето приливи. Особено мотивирачки ефект можат да имат мерките од доменот на царинските олеснувања, политиката на реален девизен курс, политиката на реални каматни стапки, политиката на привлекување на странските инвестиции.

Како земји во транзиција, чија економија треба да ги освои патеките на економскиот динамизам, потребно е да се исполнат одредени критериуми на развојот идентификувани како заеднички за категоријата земји во транзиција во изминатата деценија. Препораките се дека годишната инфлација треба да се одржува на ниво под 10%. Во овој сегмент Македонија речиси една деценија одржува мошне ниска инфлација која на годишно ниво се движи под 10%. Следен сегмент кој треба да достигне прифатливи големини е буџетскиот дефицит да се сведе на ниво под 3%. Јавниот долг треба да биде цврсти и стабилно под 60% од БДП. Владините трошоци треба да се движат до 30-40% од БДП. Девизните резерви да бидат доволни за покривање на четиримесечен увоз на стоки и услуги, односно тие треба да го надминат вкупниот (јавен и приватен) краткорочен надворешен долг и да се еднакви барем на една третина од јавниот надворешен долг. Директните односно непосредните

даноци (особено данок на добивка) и придонесите за социјално осигурување да не надминуваат повеќе од 20% од БДП.

Монетизацијата на економијата (готовите пари и банкарските депозити во однос на БДП) треба да изнесуваат до 30% од БДП. Стапката на позајмување да се одржува под 20% номинално и 10% во реален износ.

Македонскат економија по однос на буџетскиот дефицит кој во последните неколку години одржува вонредно ниско ниво кое се движи меѓу 0,7% до 1,7% од БДП. Јавниот долг е низок и е под нивото што е поставен како критериум за транзиционите економии. Готовите пари се мошне високо застапени во паричната маса дури повеќе од утврдениот како заеднички стандард за транзиционите економии, што претставува еден од структурните недостатоци на македонскиот финансиски систем. Придонесите за системот на социјалното осигурување се мошне високи и се над нивото дефинирано за транзиционите економии.

Задоволувањето на параметрите на динамичен и одржлив стопански развој бара соодверен квантум и квалитет на инвестициони вложувања како и дефинирање на извозноориентирана политика од подолгорочен карактер со долгорочно и трајно опстојување на теренот на меѓународната конкурентност на македонскиот извоз. Тоа имплицира постојан напор во подобрување на продуктивноста како најважен поединечен фактор кој влијае значително на економскиот растеж.

Од исклучителна важност се:*

- Зголемени инвестиции (како во фиксен, така и во човечки капитал);
- создавање адекватен лекален и регулативен амбиент;
- подобрена ефикасност на финансискиот сектор (финансиски институции и банкарскиот систем);
- подобрување и јакнење на корпоративното управување.

Инвестиционите напори во наредниот период недвосмислено мора да се концентрираат во индустријата и пораст на нејзиното учество во порастот на продуктивноста, зашто само на тој начин може да се пренесе националната економија на патеките на просперитетен економски развој.

Тоа бара да се обезбеди мошне обемна маса на инвестициони вложувања со цел да се прекине еднодецениското економско пропаѓање, да се залечат создадените дефицити, да се покрене продуктивноста која опадна за 2,5 пата и сл.

Кинеското искуство на реализирани високи стапки на стопански развој, кој е резултат на стабилно високо ниво на инвестиции во подолг временски интервал (околу 35% од БОП), претставува патоказ и охрабрување за изборот и реализација на моделот за излез од развојна летаргија и започнување со развоен полет.

*Рамковна програма за економски развој и реформи (Сл. Весник на Р.М. бр.49/2000).

Несомнено, во покренување на развојниот процес во стопанството на транзиционите економии, а во тие рамки на Р. Македонија, значајна улога може да одигра и државата во концепирањето и реализирањето на макроекономскиот амбиент дефиниран во согласност со сваќањето на J. Stiglitz за односот на државата и пазарната економија кој подразбира односи на дополнување на државата и пазарот наместо нивно супституирање. Тоа е однос како што ќе констатира J. Stiglitz што ќе важи во дваесет и првиот век.

Ваквата релација на државата и пазарот, за транзиционите економии, а во тие рамки и за Р. Македонија, претставува можност и шанса за државна помош и интервенција во партнерство со приватниот сектор да придонесе за пораст на инвестиционите проекти за производство во извозниот сектор.

Мотивирањето на инвестиционата активност подразбира отпочнување процес на намалување на каматните стапки и нивно одржување на прифатливо стимулативно ниво. Тоа е остварливо со воведување конкуренција во банкарскиот сектор што во прво време ќе резултира намалување на разликата меѓу активните и пасивните каматни стапки на банките. Во таа насока се очекува определено влијание да има афирмирањето на акционерскиот тип на инвестирање како најевтин извор за финансирање на инвестициите како и проширување на мрежата на нови небанкарски финансиски институции (инвестициони и пенzioni фондови), што ќе внесе промени во плиткиот финансиски сектор. Се разбира не можат да се очекуваат некои некои спектакуларни резултати барем не во идното среднорочје но ќе ги постави основите за продлабочување на финансискиот сектор, преку збогатување со соодветни институции и нови финансиски инструменти што ќе ја зголеми понудата на алтернативни форми на штедење и зголемен инвестиционен капацитет. Дотогаш кредитните средства на банкарскиот сектор остануваат главните напојувачи на технолошкото реструктурирање на извозно ориентираното стопанство.

Промотивниот ангажман и поддршка на државата од особено значење е во развојот на небанкарските финансиски институции како мошне важен дел во развојот на пазарот на капитал. Според националната стратегија за економски развој на Р. Македонија профункционирањето на наведениот вид на институции се очекува во периодот после 2002 година. Идејата за преземените активности за реформа на постојниот пензиски фонд и паралелно креирање на капитализирани приватни фондови со поддршка на една и повеќе осигурителни компании е да се создадат услови за стимулирање на долгорочното штедење. Поддршката И развојот на пазарите на капитал подразбира И понуда на нови финансиски инструменти. Во таа насока процесот на секјуритизација преку емисија на државни хартии од вредност може да придонесе за развој на пазарот на капитал.

Улогата на државата е да воспостави и гарантира владеење на правото и правната држава, ефикасно судство и ефикасна заштита и гаранција на интересите на инвеститорите во поглед на стекнување и располагање со добивката профитот.